

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Fylke: Møre & Romsdal

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Rindal

Emne: Gamal engkultur.

Bygdelag:

Oppskr. av: Olaf Sæther

Gard: Stormprø

(adresse): Rindal

G.nr. 6 . Br.nr. 3.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Gamal engkultur.

Benomninga eng og utskåter har vart brukt i samme betydning her i Rindal som nvest i innelisk 12. Eng på dykta mark som ble gjødsla kvart år, det vil si den beste unga ble kalla fræing eller ekere, og høyet fra slik eng fræhøy eller ekerehøy. Den dårligere eng på innmarka der det ikke ble gjødsla kalla dei småing. Lindt det in innelt gang at de skifta plass med åker, a "la alt" som de sa, så kalla de dette stykket for atfløgg, det vil si et stykke jord som året før har vart åker, men som nu mytost ble eng.

På ei slik atfløgg voks det som regel bare ryegras, engkoll og et rikholdig flora av de forskjellige uegrassplanta.

Den beste jorda på innmarka ble år eller ar pløyd opp til åker. Varden på en gård var avhengig av at det fantes god molarik jord som halla mot sola i god åkerli som de sa, der det valls noenlunde årvissst bygg og poteter, samt at det fantes

et større antal utslåtter, markasletter
 som de sees her. På disse markasletter
 tok de 2/3 eller opptil 3/4 av formingen den til
 gårdens buske. På en montunde gård med
 15-20 kuer fantes opptil 10-12 markas-
 letter med hoylær. En stor del av
 disse gamle hoylær står ennå, og enkelte
 er i brist ferdighet, men markasdrifta
 er snart en saga blott, her i Rindal
 som på mange andre steder i landet.

På eng og utslåtter ble kvist og annet
 samlet sammen, mindre hvor nytte
 opp med roter, samlet sammen til hauger
 og lørent. Slitte hauger med kvist kalles
skathauger, likesom kvist som ble igjen
 etter ved og tømmerhugging kalles skat.

Behandling av moserokken eng er utjent
 i Rindal. Litledan vatning.

Storparten av gjødsla, det vil si vinter-
 gjødsla fra husdyra ble nytta på åkrene;
 der la de på skikkelig, opptil en 20 lass
 på målet. Det var især gjødsla fra
 sau og gut som ble brukta til enggjødsl.
Sautalle eller somalammokk kalles denne
 gjødsla. Den ble kasta ut av bingene
 om våren (i april), gravet og finsmuldret
 med grav, og tillet utover enga med hillebøi.
 Tillet av i små hauger ved å brikke hille-
 bøia over til høyre og venstre. De små
 hauger som således ble leggende i rekker og
 rad eller trillinga ble beriet utover med
 jerntinnsrives.

På mest alle gårder her i bygda står husa
 på omhult høyde punktet av eiendommen

og stykket medover fra fjøset ble delvis gjødsla ved at gjødselvatn fra fruktjellaren sig med over jorda. Dette kaltes fræsigt og det ble naturligvis en altfor kraftig og usjovmig gjødsling. Nyttast stykket ble åker så spira kom ut fort opp i sådan jord, men åkeren la seg ned, og det ble ikke modent korn. Nyttast stykket ble ing så voks det opp en blaut grassort (oftest kveke), som det var umulig å få bort. Fyr og saun ville som regel ikke ha sådant fo. Det ble for mye frukt smak av det. En slik gjødsling gjorde således i mange tilfeller mere skade enn gagn.

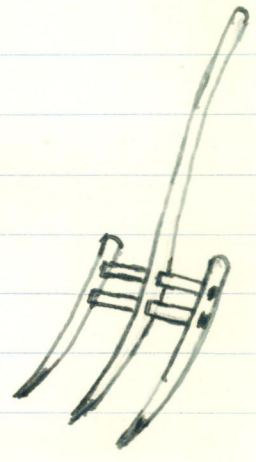
Enggjødslinga gikk for sig om våren så nu som selstolan, den ble gjødsla om høsten. Gjødsling ut av fruktjellaren maht gjøres mens det ennå var vinterfoe. Gjødsla ble lagt opp i store dunger på jorda 10 til 20 lass i hver dunge. Så snart jorda ble ber om våren var det å ut med kullbora å få utover gjødsla for jordafik lörke for mye. Å bruke hest og vogn til dette ansies å vere for hard påkjenning for den løse jorda som talen enda så vill er gått av.

Sol og vind virker uheldig mens enggjødslinga går for sig. Regn og snö är bedre.

Quinnworts form for enggjødsling bruktes den dag i dag i Pindar!

Den eldste reiskopen ved gjødsl-behandling var mökkesleden, gräpsrükke mökkesilla og järntinniva.

Wötkkredin er en almindelig slide med hel bunn; oppå denne en karm av ca 8" bord festet sammen i hjørnene med vidjer. Greiprükku som det ennå oppevares et og annet eksemplar av naar i bruk, antil det kom gaffel med slättinder, omkring 1880 talet.

Greiprükku.

Greiprükku var en slags gaffel med 3 tinner, laga av tre med jern borslag i spissene. Tillebøira var laga av ca 12" bruis bord, sett sammen som en kasse. Langbordet avsmala bakover til håndtak og forover utgjorde forket for hjul. Denne type brukes den dag i dag. Järntinnuva (mättkariva) bestod av et skaft ca 1 1/2 m, hode ca 27 cm langt hvori var sett tinner av firkantjern. De brukes meg å utslått her vort, og er ferdigst brukt om våren, for det blir god nok bruk i harruhagen. Hver betydning for gjødding har dette ikke. E. Skarvett som markslåttene går ut av bruk som slåttning, dertil disse tatt i bruk til bruk. Ofte ryddet, gaffla og gjøddes til kulturbøker, da de ikke ligger for avsides. Nam annen redskap enn järntinnuva

til å arbeida gjødsla utover mid, Gjenns
alle til her.

På kvar gård finns som regel et som-
merfjøs og på somme gårder 2, som
kyane var i om matta, og på mange
steder er et lite opdyrka jordstykke
en såkaltt sommerfjøs som ble
gjødsla fra sommerfjøsset.

For den senere tid går buskrypen ute
både dag og natt i juli og august,
der det er innhegna kulturbuk.

Grindgang eller saugrinda har for i
tida vært brukt på setene her i Rindal
Stikkten var at det på setene var fjøs
til kyrne, og flytkeane grinda til sauer
og geit. Grindene ble flytta kvar dag
og jorda der grindene har stått om
matta var helt svart av saugjødsla,
og hele bebstolen ble gjødsla på des-
se måte. Denne måte er nu
avleggs for lenge siden. Sauer går i
fjellet både natt og dag hele
sommere.

Min bestemor Eystein Stompsjø født 1845,
død 1930, kunne fortelle at i sine unge
dage mens hun var sekretens mätte hun
rett som det var opp om matta å høre
å skrike for å skremme bjørnen ut fra
saugrindene. Vid seha vår vises minne
teflum alle i Noie som har stått
vid grindplassen. Hvor finns den yng-
me som nu ville legge sig til i stikk
en Noie for å vente på bamsen?

Sauerfjøs på hyl har ikke vært brukt i
Rindal

Engdyllte inntil et sommerfjos, og
som blir gjødsla av sommerfjosmøtke,
kallas her sommerfjosbrøa. Kammet
brø, brukes om et lite stykke oppdyrka,
innhegna jorddyllte.

Fruktgarden slåttemark på setra kallas
setestøl og en slik støl finnes på kvar
setra i Rindal. Stølen blir gjødsla med
møtke fra fjøret og denne blir høstet ut-
over om høsten.

Nor annet in husedyr gjøddel har ikke vært
brukt på eng her i gammel tid.

Hvad angår setesliffa i Rindal, så
er dette snarst en saga blott. Den
er setra etter den andre står som
samma som virke — Ingen høydyllte
som frakta høyet himn fra stølen om vin-
teren, og ingen bjellelåt og kulettk om som-
merkveldene. De små kvilige setesliffa
forfaller. Vi eldre som er vokset opp med
denne tradisjon, og fra barnstien av var
med på setra med buskøpen er etter år
synes dette er for galt. — Det likes som
svik mot forfedrene som holdt alt dette
i akt og ære.

Rindal 28. feb 1949.

Olaf Sæther.